

SAİM SAVAŞ, *Sirge Kazası Dikey Boyutta Bir Yerel Tarih Araştırması*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2017, XXIII + 526 s., ISBN: 978 975 16 3385 9 .

Modern tarih yazımı, insana ait olan her şeyin, insanın yapıp ettiklerinin tarihsel süreci etkilediği varsayımından hareket etmektedir. Bir yerel tarih çalışması olan *Sirge Kazası Dikey Boyutta Bir Yerel Tarih Araştırması* adlı bu araştırma da bu hareket noktasından beslenmekte ve hızla artan yerel tarih çalışmalarının bir parçası olarak bu türden çalışmalara bir katkı sağlamaktadır. Bu katkı bu kitap tanıtım yazısının amacını da ortaya koymaktadır.

Sirge Kazası Dikey Boyutta Bir Yerel Tarih Araştırması adlı kitap, ilk olarak bir sempozyum bildirisi* olarak kaleme alındığında Sirge merkez olarak ele alınmıştır. Kitap çalışması olarak genişletilme çabası sürecinde Sirge kazası merkez ve bağlı köyler olarak detaylandırılmış olarak Sirge ve yer aldığı bölge, en eski devirlerden günümüze mevcut kaynaklar ışığında dikey boyutta bir yerel tarih araştırması şeklini almıştır. Çalışmada ana olarak XVI.-XIX. Yüzyıllar arasındaki genel durum hakkında bir tarihsel arka plan verilerek asıl olarak XVIII. Yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren bölgedeki yerleşim yerlerinin idari, sosyal, ekonomik yapısı ele alınmaya çalışılmıştır. Kitabın adında çarpıcı biçimde yer alan *dikey boyutta bir yerel tarih araştırması* ibaresi, Sirge'nin tarihi anlamda çok eski dönemlerden günümüze kadar yaşadığı serüveni, yerleşim yeriyle ilgili var olan ve ulaşılabilen en eski kaynaklardan ve bulgulardan (George Keppel ve F.V.J. Arundell gibi bazı seyyahların verdiği bilgiler, çeşitli tarihli muhasebe, nüfus, avarız, temettuat defterleri, şeriye sicilleri, vilayet salnameleri gibi s. 6-23) hareketle ortaya koymayı ifade etmektedir. Literatürdeki benzer çalışmalarla kıyaslandığında, onlardan farklı olarak başlığa yansıyan bu ifade, çalışmanın temel planlanmasında kendini göstermekte ve yukarıda sıralandığı üzere elde edilen tarihsel kayıtlar ışığında, çalışmanın inceleme alanını daraltıp (yazarın arkeolog olmadığı da göz önünde bulundurularak eserde, arkeolojik kazı raporlarının kullanılmaması; benzer çalışmalarda yer alan ancak bu eserde ayrı bir başlık açılmayan kültürel yapılardan –vakıflar, müesseseler, tarihi yapılar vs.- bahsedilmemesi gibi) tarihsel olarak geçmişten günümüze kazaya ait bir yerel tarih araştırması sunmaktadır.

1830-1845 dönemi nüfus ve temettuat defterlerinin, bölgenin nüfus, arazi yapısı, hayvan varlığı, ürün durumu hakkında ayrıntılı bilgiler içerdiğinden çalışmanın ağırlık noktasını bu tarihler oluşturmaktadır. 1530, 1676 muhasebe, avarız defterleri, 19. yüzyılın salnameleri bölge hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir. Yine Sirge kazası ve civarındaki köylerde yapılan saha araştırmaları, fotoğraflar çalışmanın yerel tarih kaynaklarını oluşturmaktadır. Sade bir dil ve üslubu olan eserde oldukça zengin yerli yabancı araştırma eserleri ve arşiv kaynakları kullanılmıştır. Bu kapsamda kullanılan arşiv kaynakları şöyledir:

* Saim Savaş, "Lidya'dan Günümüze Kral Yolu Üzerinde Bir Yerleşim Birimi: Bağıs/Sirge", CIEPO Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Çalışmaları 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri 14-16 Nisan 2011, İzmir Kasım 2011, 1079-1113.

438 *Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *Kütahya Sancağı Avarız Defteri Maliyeden Müddever Defter, Kütahya Şer'îye Sicileri, 162, 1630, 1631, 1657 tarihli Numaralı Selendi, Güre ve Sirge Kazaları Nüfus Defterleri, Sirge Kazası, Harbendeli Aşireti Delibaşlı Mahallesi Kula Kazası Davala Çiftliği Temettü Defterleri, 1313, 1314, 1315, 1316, 1317 Hicri tarihli Aydın Vilayeti Salnameleri.*

Eser, Kısaltmalar, tablolar (Sirge ve çevresindeki köy isimleri, bölgedeki çeşitli karyelerdeki nüfusun genel özellikleri, erkek nüfus sayıları, hane adı ve sayıları, arazi varlığı, hayvan varlığı vergiler örn; s. 19, 40, 52, 83, 85, 98, 104, 145, 160 vs.), fotoğraflar (çeşitli köylerde yer alan mezar kitabeleri örn; s. 49, 50, 51, 94, 125, 166, 217 vs.), haritalar listesi (örn; 1530'daki mevcut köyler, 1830 ve günümüzde mevcut köyler, 1969 Eşme haritası s. 20, 21, 22), giriş, üç bölüm sonuç, kaynakça, dizin ve ekler bölümünden oluşmaktadır.

Eserin giriş bölümünde (s. 5-18) tarihi süreçte bir yerleşim birimi olarak Sirge, konuyla alakalı ulaşılabilen kayıtlar ve kaynaklar üzerinden Osmanlı öncesi, Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemi olarak ele alınmıştır. Özellikle yaylak-kışlak yetmezliği nedeniyle, XVII. yüzyıl boyunca Batı Anadolu'ya ve Sirge Kazasına göç eden Türkmen aşiretlerin hareketliliğinin Batı Anadolu bölgesinde yeni birçok yerleşim biriminin ortaya çıkmasına temel hazırladığı, bu bağlamda XVII. yüzyılda dört-beş köyün mevcut olduğu alanda, bahsi geçen yerlerden gelen aşiretlerin de eklenmesiyle kurulan 22 köy ve konargöçer aşiret, Sirge Köyü çevresinde bir kaza merkezi oluşturmuştur (s. 3-4, 153). Bu Türkmen aşiretlerin nüfus hareketliliği XVIII. ve XX. yüzyıllarda da devam etmiştir (s. 263, 286).

Eserin ağırlık oranı diğer bölümlere nazaran daha fazla olan idari ve sosyo-ekonomik yapı (s. 27-277) ile ilgili birinci bölümünde voyvoda, naip, muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sâni, imam gibi idari ve dini görevliler, Adana, Asar/Hisar, Boyalı, Çaltı, Davala, Delibaşlı, Dere, Dişkaya, Halvıran, Hamamdere, Hamitli, Kahveci Abdullah/Kahveciler, Tekeli Hüseyin Mahallesi, Karabacaklı, Karaçakal, Kısık, Kocaömerdamları / Kocaömerli, Köselers/Dervişli, Saraycık, Sirge, Taşköy, Toykar, Ulucak gibi Sirge Kazasına bağlı köyler ve Hasan Abdal Aşireti, Harbendeli Aşireti Hasanlı Mahallesi, Harmandalı Aşireti Delibaşlı Mahallesi, Sirge Kazasında Mevcut Kacar Aşiretleri, Aydın Sancağından Sirge Kazasına Gelen Kacar Aşiretleri, Ulucak Karyesi'nde Şehidli Aşireti Veli Beğ Cemâati gibi Sirge kazasında bulunan aşiretler üzerinde durulmaktadır.

Eserin nüfus yapısı ve nüfus hareketleri (s. 281-339) ile ilgili ikinci bölümünde hane miktarları ve erkek nüfus sayıları, aile isim ve unvanları, şahıs adları ve ad verme geleneği, insan tipolojileri, aşiretler, nüfus hareketleri, meslekler ve eğitim durumu hakkında bilgiler verilmektedir. Sirge kazası dâhilinde göçebe aşiret ve sakinlerin hane erkek ve nüfus sayılarına bakıldığında, yenidoğan, ölen ve yer değişikliği yapanların varlığı nedeniyle nüfus kayıtlarının değişkenlik gösterdiği, dolayısıyla kazaya ait nüfusla alakalı sonuçların kesin

olmadığı görülmüş, temettuat ve nüfus defterlerinde erkek nüfus yazılı olduğu için kadın nüfusun erkek popülasyonuna yakın olduğu varsayılmıştır. Bu husustaki rakamlar yazar tarafından tablodan ayrıntılı bir şekilde sunulmuştur (s. 282-283). Sirge Kazasındaki aile isim ve unvanları konusunda yazar ayrıntılı bir tablo (tablo 116) ile yaptığı araştırmanın verilerini okuyucuya sunmuştur. Bu veriler söz konusu kazanın bugünkü mensuplarına soy kütüğü araştırmasına da hizmet etmektedir. Aile isim ve unvanları konusunda kaza dahilinde hane sayıları göz önünde bulundurulduğunda Hacıoğlu, Kacaroğlu, Kocaoğlu, Karaoğlu, Emiroğlu vb. gibi isim ve unvanların ön plana çıktığı görülmektedir (283-300). Eserde isim verme geleneğinin (dedenin ve babanın adının torununa ya da çocuğuna verilmesi), insan tipolojilerinin (boy uzunlukları, sakal bıyık durumları, ten renkleri vs.), nüfus hareketlerinin (yaşanan hareketlilik neticesinde yerleşim birimlerindeki değişme) ve meslek durumunun (çoğunluğu ziraatla uğraşan çiftçiler) nasıl olduğu konusunda araştırma sonuçları ayrıntılı olarak tablolarda okuyucuya sunulmuştur (s. 300-340).

Eserin iktisadi yapı (s. 341-352) hakkındaki üçüncü ve son bölümü arazi varlığı, yetiştirilen ürünler, hayvan varlığı, değirmen, temettuat ve ödenen vergiler ile ilgili konular hakkında bilgiler ihtiva etmektedir. Arazi varlığı ve yetiştirilen ürünler konusunda XVI. yüzyıldan beri yerleşim birimi olan Sirge, Kösel, Saraycık ve Dere köylerinde belirli bir üretim geleneğinin bulunduğu ve pekmez üretimi, nohut, darı, susam, afyon, tütün, arpa, buğday, burçak gibi ürünlerin yetiştirildiği gözlemlenmektedir (s.341-348). Hayvan varlığı konusunda ise büyükbaş hayvancılıkta sığır, küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinde koyun ve keçi cinsinin ağırlık oluşturduğu, binek ve yük hayvanlarında ise merkep cinsinin bulunduğu arşiv kayıtlarından tespit edilmiştir (s. 348-351). Temettuat ve ödenen vergiler konusunda yerleşik ve göçebe halk arasındaki vergi oranının değişkenliği konusundaki sonuç ortaya konulmuştur. On dokuz yerleşim biriminin hepsi göz önüne alındığında ki bunlar temettuat kaydı bulunan birimlerdir hane başına yıllık gelir 948,51 kuruş ve 365,88 kuruş vergi-yi mahsusa düşmüştür (s. 352-353).

Eserin sonuç bölümünde 1530 tarihli ve 1676 tarihli muhasebe ve Avarız defterlerinde az sayıda yerleşim yerine sahip olan, 1700'li yılların ilk yıllarından itibaren çevresindeki aşiretler ve köylerle beraber bir kaza haline dönüşen, salnamelere göre ise 1890'larda bir nahiye merkezine dönüşen göçebelikten yerleşikliğe, hayvan besiciliğinden tarıma doğru bir toplumsal değişime sahne olmuş Sirge yerleşim biriminden bahsedilmektedir. Ancak bu manzara Türkiye'de yirminci yüzyılın sonundan itibaren köyden kente yoğun göçler nedeniyle tekrar değişime uğramıştır. Bu çalışma ülkemizde son birkaç yüzyılda yaşanan göçler, yerleşmeler ve demografik değişikliğin hem yeni yerleşim yerlerinin oluşturulması hem de yeni üretim alışkanlıklarının kazanılmasını göstermek açısından da öneme haizdir (s. 355-358).

Sonuç olarak tarih eğitiminin, öğretiminin ve öğrenmenin bir parçası olarak *Sirge*

Kazası Dikey Boyutta Bir Yerel Tarih Araştırması adlı eser, bir yerel tarih araştırması olarak bölgenin sosyo- ekonomik ve idari yapılanması hakkında arşiv kaynaklarına dayalı; temettuat, avarız, nüfus, salname ve muhasebe defterlerinin bir yerel tarih araştırmasında bir arada kullanımını okuyucularına ve araştırmacılarına gösteren bir çalışma olarak tarih alanına önemli katkılar sunmaktadır.

Ayşe BEDİR
Türk Tarih Kurumu